

6. Омельчук Л. В., Ковальчук М. О. Міжнародний досвід відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження. Соціологія права. 2018. № 3-4 (24-25). с. 69-74

Аббасова Дарія Лазимівна

*аспірантка кафедри кримінального процесу Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

**ІНСТИТУТ ВІДВОДУ ЯК МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА
СВОБОДУ СВІТОГЛЯДУ І ВІРОСПОВІДАННЯ УЧАСНИКІВ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ**

Україна, як і будь-яка світська держава, відокремлює норми права і релігійні норми. Водночас держава гарантує кожному право на свободу світогляду і віросповідання, яке може бути обмежене для задоволення публічних інтересів. Один із прикладів – кримінальна процесуальна діяльність. У свою чергу інститут відводу у кримінальному провадженні є однією із правомірних форм процесуального протесту його учасників.

Судовій практиці відомі випадки заявлення відводу у зв'язку з релігійними переконаннями. Підстава – обставини, що викликають обґрунтовані сумніви в неупередженості учасників кримінального провадження. Серед причин недовіри до суддів, присяжних, прокурорів та слідчих заявники вказують: належність учасника кримінального провадження до іншої православної конфесії (наприклад, Московського патріархату) [1]; надмірна зацікавленість у віросповіданні обвинуваченого, а також наявність у суду особистих релігійних переконань, які переважають над нормами права [2]; викладення в обвинувальному акті суб'єктивного погляду на віросповідання обвинуваченого, що свідчить про упередженість прокурора [3] тощо.

Відмовляючи у задоволенні цих заяв, суди виходили з того, що параграфом 6 глави III КПК України передбачено вичерпний перелік обставин, які

виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні (ст. 75 КПК України), а також підстав для відводу інших учасників кримінального провадження (ст.ст. 77 – 79 КПК України). З огляду на це, суди дійшли висновку, що наявність різних релігійних переконань в учасників кримінального провадження не є підставою для задоволення заяв про відвід, оскільки положення ст.ст. 75, 77 – 79 КПК України не передбачають цієї обставини [4].

Однак, подібний підхід не застосовується, коли присяжні заявляють про самовідвід. Незважаючи на те, що норми КПК України не визначають релігійні переконання як підставу для самовідводу, суди задовольняють ці заяви керуючись п. 3 ч. 2 ст. 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (Голова суду також увільняє від виконання обов'язків присяжного: особу, яка через свої релігійні переконання вважає для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя) [5].

Повертаючись до аналізу судових рішень, якими відмовлено у задоволенні заяв про відвід учасника кримінального провадження, також варто зазначити, що відмінність у віросповіданні не може безумовно вказувати на упередженість судді чи прокурора у кримінальному провадженні. Остання має підтверджуватись належними доказами, інакше суд оцінює доводи заявника як суб'єктивні судження [6].

У свою чергу ЄСПЛ наголошує на необхідності, при вирішенні національними судами заяв про відвід з підстав упередженості учасника кримінального провадження, виходити із суб'єктивного та об'єктивного критеріїв. Суб'єктивний критерій вимагає враховувати особисті переконання та поведінку конкретного судді, об'єктивний критерій – встановити чи забезпечував сам суд достатні гарантії для того, щоб виключити будь-який обґрунтований сумнів у його безсторонності. Неупередженість суду презюмується допоки неспростована відповідними доказами (п. 104) [7].

Аналіз вітчизняної судової практики в цілому демонструє низьку «процесуальну» якість заяв про відвід учасників кримінального провадження.

Заявники не надають доказів на підтвердження своїх доводів. Однак є поодинокі випадки задоволення заяви сторони захисту про відвід прокурора у зв'язку з наявністю обставин (пов'язаних із віросповіданням), які викликають сумніви у його неупередженості.

Наприклад, ухвалою Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 19 лютого 2019 р., судова справа № 537/616/19 суд задовольнив заяву сторони захисту про відвід прокурора. Обвинувачений у кримінальному провадженні хасид висловив недовіру до прокурора у зв'язку з релігійними переконаннями. Заявник обґрунтував вимогу наявністю відкритого відносно прокурора кримінального провадження за ч. 2 ст. 365 КК України через дискримінацію хасидів за ознакою віросповідання. Суд надав оцінку цим доводам як таким, що викликають обґрунтовуваний сумнів у непередженості прокурора [8].

Отже, за нормами КПК України наявність відмінностей у релігійних переконаннях не є самостійною і виключною підставою для відводу учасника кримінального провадження, що надає суду право відмовляти у задоволенні цих заяв. Суд враховує релігійні переконання учасника кримінального провадження, вирішуючи питання про відвід, за умови якщо заявником надано докази на підтвердження обставин, у тому числі пов'язаних із віросповіданням, що викликають сумніви у неупередженості суб'єкта, якому заявлено відвід. Виняток становить вирішення питання про відвід присяжних, які на підставі п. 3 ч. 2 ст. 66 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» можуть бути увільнені від здійснення правосуддя у зв'язку з релігійними переконаннями шляхом подання заяви про самовідвід.

Список використаних джерел:

1. Ухвала Малинського районного суду Житомирської області від 10 січня 2022 р.. судова справа № 283/533/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102467787> (дата звернення: 23.02.2022).
2. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 20 березня 2020 р., судова справа № 761/4943/20. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88448053> (дата звернення: 23.02.2022).

3. Ухвала Дарницького районного суду м. Києва від 09 вересня 2015 р.,
судова справа № 753/8421/15-к. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/58751115> (дата звернення: 23.02.2022).

4. Ухвала Хмельницького апеляційного суду від 23 березня 2021 р., судова
справа № 686/5858/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95731462>
(дата звернення: 23.02.2022).

5. Ухвала Барського районного суду Вінницької області від 01 грудня 2016
р., судова справа № 125/522/16-к. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/63093297> (дата звернення: 23.02.2022).

6. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 20 березня 2020 р.,
судова справа № 761/4943/20. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/88448053> (дата звернення: 23.02.2022).

7. Case of Oleksandr Volkov v. Ukraine (Application 21722/11): Judgment
European Court of Human Rights, 9 January 2013. URL:

<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115871> (Last accessed: 13.03.2022).

8. Ухвала Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області
від 19 лютого 2019 р., судова справа № 537/616/19. URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/80038310> (дата звернення: 23.02.2022).

Горідько Марина Володимирівна

аспірантка Академії адвокатури України

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАХИСТ ЧИ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ?

Забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, засудженому,
виправданому права на захист є однією з основних засад судочинства в Україні.